

Beszélgetés Vilém Flusserrel*

Meghatározható-e, hogy mi a kép?

Igen, azt hiszem, én meg tudom határozni. A kép jelentő felület. Megpróbálom jobban megmagyarázni. Amikor azt mondom, „jelentő”, akkor egy olyan felületről beszélek, amely kód szerint rendezett szimbólumokat tartalmaz, és amely lehetővé teszi a befogadónak, hogy döntést hozzon. És amikor azt mondom, „felület”, akkor pedig arra gondolok, hogy az információ, amit a kép tartalmaz, szétterül. Szinkron természetű, de én, a megfejtő, a szinkronitást diakronitássá változtatom. A kép felületét megfejtő szem mozgását nevezhetnénk letapogatásnak, szkennelésnek. A szem sajátos utakat követ. Ezek némelyikét a kép készítőjének szándéka jelöli ki. De van a szemnek bizonyos autonómiája is, saját útját is kivetíti. Ez az oka annak, hogy az az üzenet, amelyet a kép tartalmaz, szükségszerűen konnotatív. A képet minden egyes befogadó a maga módján értelmezheti. Ennek egyaránt van előnye és hátránya. Előnye, hogy az üzenet sokjelentésűvé válik, hátránya, hogy ez az üzenet ezért soha nem világos és egyértelmű, bizonyos mértékben mindig zavaros. Az ösvény, amelyet a szem követ a felületen, hamis. A szem bármikor vissza tud térni a kép bármely összetevőjéhez. Ezáltal a kép szinkronitásának diakronitássá válása körkörös. A képnek nem tudunk lineáris magyarázatot adni. A képet nem lehet okok és következmények alapján megmagyarázni. Nem tudjuk lineárisan megfejtani; például nem mondhatjuk azt, hogy a kakas azért kukorékol, mert felkel a nap, vagy azt, hogy azért kel fel a nap, mert a kakas kukorékol. Mindkét érvelés helytálló, ami tipikusan mitikus gondolkodásra vall. A kép mitikus médium. Alapvető szerkezete teszi azzá. Szóval ez az, amit én képnek nevezek. De ha a kép struktúráját tekintjük, akkor kétféle képről beszélhetünk. Az egyik szilárd felületű. Ha jobban megvizsgáljuk, még az is kiderülhet, hogy bármely más tárgyhoz hasonlóan részecskékből tevődik össze. A képnek ez pusztán elméleti magyarázata. A hagyományos képeket valójában szilárd felületnek tekintjük. Látványok, kétdimenziós látványai annak a négydimenziós világnak, amelyben élünk. A képzelet tulajdonképpen azt fejezi ki, hogy milyen mértékben vagyunk képesek a létező világot kétdimenzióssá absztrahálni, és két dimenzióban megjeleníteni. A kép absztrakció. Most viszont új típusú képeink is vannak. Ezek között első a fotografikus kép. Itt már nincs szó többé szilárd felületről; ez valójában kicsiny elemek mozaikjaiból áll. A fotográfia esetén ezek molekulák: a kép az ezüst vegyület molekuláinak

---

* Eredetileg a VI. Nemzetközi Vilém Flusser Szimpózium és Eseménysorozat kiadványában jelent meg, 1997-ben. Budapest: C3.

mozaikja. Így többé nem állíthatjuk, hogy a felület absztrakció; helyette inkább pontszerű elemekből álló összenövésről beszélhetünk. Véleményem szerint az újfajta kép a következőképpen alakul ki. A fotográfiával kezdődik, amely molekulák mozaikja. A filmmel folytatódik, amelynek hasonló ontológiai szerkezete van. A video esetében hátralépés – paradigmaváltás – figyelhető meg: többé nem molekulákról van szó, hanem fotonokról, elektronokról mint összetevőkről. Elhagyjuk a kémiai szintet, és a nukleáris fizika szintjére lépünk. Ennek megfelelően egy teljesen újfajta képzelet lép működésbe. Hadd fejezzem ki másképpen! Kétfajta képünk van. Az egyik az első típusú képzeletnek köszönhető, és tárgyakat jelent. A második a pontszerű szerkezetek konkretizálása, és fogalmakat jelent. Az új képek jelentése a régi képek ellenkezője. Vagy saját kifejezésemmel élve: a jelentésvektor 180 fokos fordulatot vett. Épp ezért, ha ránézünk ezekre a képekre, és a régi képekre vonatkozó kérdéseket tesszük föl, akkor rosszul kérdezzünk. Amikor televíziót nézünk, nem azt kérdezzük, hogy „Milyen tárgyat jelent?”, hanem inkább azt, hogy „A kép alkotójának milyen szándékát jelenti?”. Nem kritizálhatjuk a televíziós képet azért, hogy megfeyjtjük, milyen tárgyat ábrázol. Inkább azt kell kérdeznünk, hogy milyen nézőpontból, szempontból vetítik ezt a képet. Ez rendkívül kétértelmű helyzet, mert ha rossz kérdést teszünk fel, például a televízió esetében, akkor áldozattá válunk, a kép manipulál minket. Ezzel szemben, ha a helyes kérdést tesszük föl – milyen nézőpontból vetítik a képet –, akkor nagyon erős kritikai eszközre teszünk szert. Hivatásaim egyikének tekintem, hogy amíg csak bírom, arra tanítom az embereket, hogy helyesen kérdezzenek, ne váljanak a képek áldozataivá, hanem használják őket kritikus elemzés eszközeként.

Mi a véleménye az úgynevezett mentális képekről, illetve az agy teljes vizuális rendszeréről?

Korábban már említettem: a technológiai forradalomban az az új dolog, hogy szimulálja az idegrendszert. Nos, hogyan működik az idegrendszer, legalábbis mi az, amit jelenleg tudunk róla? Benyomásokat szerzünk a világról. Ezek a benyomások pontszerű impulzusok formájában jutnak be az idegrendszerünkbe, és nagyon összetett – elektromágneses és kémiai – folyamaton keresztül jutnak az agyba. Az agy valamilyen, ma még nem teljesen ismert módon az impulzusokat képekké alakítja. Amit mi érzékelésnek nevezünk, az ennek a folyamatnak az eredménye. A világot nem rögtön, nem azonnal érzékeljük. Inputokat (bejövő adatokat) dolgozunk föl, és érzékeléssé változtatjuk őket. Azok az apparátusok, amelyekről mi most beszélünk, például a televízió vagy a video apparátusa és a szintetikus képek, egészen világosan ugyanazt teszik, mint az agy. Mivel nem tudjuk, hogyan működik az agy, és mivel csak igen egyszerű, primitív szimulációk állnak rendelkezésünkre, még csak nagyon a kezdeteknél tartunk. Ezzel a következőt szeretném mondani: az objektív világ realitása kérdéses. Nem kell kantianusnak lennünk ahhoz, hogy tudjuk, nincs értelme objektív világról beszélni, minthogy az objektumokhoz nincs közvetlen hozzáférésünk. Pusztán a benyomásaink vannak, melyeket az idegeink fogadnak. Azt állítani, hogy a jelenleg készülő képek szimulációk, szintén értelmetlen. Ugyanolyan hatást gyakorolnak ránk, mint a tárgyak. Ez az én folytonos, mondjuk így, dialógusom Baudrillard-ral. Baudrillard szerint olyan világban élünk, ahol a szimulációk eltakarják a valóságot. Én ezt nonszensznek tartom. Nekem az a véleményem, hogy egy olyan világnak vagyunk a kellős közepén, amely se nem konkrét, se nem absztrakt. Azok a képek legalább annyira konkrétak, mint az az asztal, amin az Ön gépe áll. Nem áll rendelkezésünkre olyan ontológiai eszköz, amellyel különbséget tudnánk tenni a szimuláció és a nem szimuláció között. Kritikai eszközként a konkrétum és az absztrakció szembeállítását használhatjuk föl. Többé nem tudunk a tudomány és a művészet között különbséget tenni. Valaha a tudományt olyan tanként határoztuk meg, mely a valóság-

got elemzi, a művészetről pedig azt mondtuk, hogy mesterséges dolgokat hoz létre. Újabban viszont egyre többen gondolják úgy, hogy a tudomány által elemzett világ olyan képződmény, amelyet maga a tudomány termelt ki.

Véleménye szerint van egy olyan fordulópont vagy döntő pont, amikortól változás következik be a tudomány és művészet kapcsolatában?

Azt hiszem, igen. Úgy gondolom, hogy az a pillanat ez, amikor az objektivitást mint ideált fölváltja az interszubsztjektivitás. A filozófia történetében Carnap jelenti a döntő pontot. Előtte még feltételezték, hogy létezik egyfajta, fölfedezésre váró objektív valóság. Ma már egyre inkább úgy gondoljuk, hogy akkor tűnik valami valóságosnak, ha létezik erről egy konszenzus. A valóság az interszubsztjektivitás problémájává vált. Mint tudjuk, az antikvitás korában az egyszarvú valóságos volt, mert létét illetően volt egyfajta konszenzus. Ma már nem valóságos, hiszen semmiféle konszenzus nincs már az egyszarvút illetően.

Osnabrück, 1988.

(Az interjút Peternák Miklós készítette)